

**Posudek oponentky na diplomovou práci Anny Matouškové
na téma *Doktrína „unwilling or unable“ a její vývoj v mezinárodním právu***

Některé diplomové práce se hodnotí snadno a jednoznačně, jiné nikoli. Diplomová práce Anny Matouškové nazvaná *Doktrína „unwilling or unable“ a její vývoj v mezinárodním právu* patří do druhé z těchto kategorií. Z textu je znát, že autorka k tématu přistupovala s velkým zájmem, shromáždila k němu značné množství pramenů a snažila se zformulovat si na něj svůj vlastní názor. Tyto aspekty práce si zaslouží ocenění. Současně práce místy působí zmateně, uchyluje se ke zkratkovitým a ne zrovna přesvědčivým argumentačním postupům a objevují se v ní zbytečné odbočky od tématu.

1. Aktuálnost (novost) a náročnost tématu:

Téma použití síly v mezinárodních vztazích zůstává dlouhodobě aktuální. Diplomantka se rozhodla zaměřit se na jednu z doktrín, jež jsou při vymezování výjimek ze zákazu použití síly příležitostně využívány, a to doktrínu unwilling and/or unable. Ačkoli nejde o první diplomovou práci, které na Právnické fakultě UK k tématu v poslední době vzniká (viz Nela Syvulja, *Doktrína „unwilling or unable“ a právo na sebeobranu proti nestátním aktérům*, Diplomová práce, PF UK, 2020), téma je natolik široké, že jistě nabízí prostor pro opakované zpracování. Je nicméně trochu škoda, že se diplomantka vůči již existující práci nijak nevymezila, a to jak z hlediska zvoleného přístupu, tak z hlediska závěrů. Zpracování tématu kladlo na diplomantku střední nároky. Téma není snadné, vyžaduje zamyslet se nejen nad pravidly použití síly, ale i nad obecnějšími otázkami mezinárodního práva (odpovědnost, role nestátních aktérů apod.). Současně již k němu existuje vcelku rozsáhlá literatura, ze které mohla diplomantka vyjít a z níž také reálně čerpala.

2. Formální stránka práce a využití zdroje:

Práce je na slušné formální úrovni, byť se v ní objevují překlepy a pravopisné chyby (tu a tam vypadne čárka či písmeno, jsou zvoleny špatné tvary slov aj.). Diplomantka také místy používá výrazy, jejichž význam úplně neodpovídá kontextu, v němž se objevují (např. výraz „diskurs“). Práce vychází z poměrně velkého množství pramenů a literatury, a to převážně zahraniční provenience. K tématu by sice jistě bylo možné najít další zdroje (např. Craig Martin, Challenging and Refining the 'Unwilling or Unable' Doctrine, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 52, No. 2, 2019, str. 387-461; Ntina Tzouvala, TWAİL and the “Unwilling or Unable” Doctrine: Continuities and Ruptures, *AJIL Unbound*, Vol. 109, 2015, str. 266-270), nemyslím ale, že by jejich nevyužití způsobilo textu nějakou zásadní újmu. Práce má standardní rozsah 85 stran, z toho 65 stran vlastního textu. Standardní je také způsob práce se zdroji a jejich citování.

3. Obsahová stránka práce:

Diplomová práce zahrnuje úvod, kapitolu věnovanou právu na sebeobranu, kapitolu zaměřenou na samotnou doktrínu unwilling or unable a závěr. V úvodu diplomantka stručně představuje téma práce a vymezuje výzkumnou otázku „*zda doktrína unwilling or unable představuje vzhledem ke svým historickým kořenům a následnému vývoji z hlediska souladu s mezinárodním právem vhodný způsob interpretace práva na sebeobranu za účelem ospravedlnění použití síly na území cizího státu proti zde usazenému nestátnímu aktérovi*“ (str. 4). Otázka není zformulována nejšťastněji – není z ní jasné, zda chce diplomantka zkoumat použití síly opřené o doktrínu unwilling or unable z pohledu jeho legality či z jiného pohledu (co přesně znamená výraz „vhodný způsob interpretace“ v tomto kontextu?) a zda se zaměřuje na stav v současnosti nebo z historické perspektivy.

Poněkud matoucí je také struktura obou věcných kapitol. Jednotlivé podkapitoly nejsou vzájemně příliš provázány, a čtenář si tak není vždy jist, proč je určité téma rozebíráno a co z něho pro práci vyplývá. To je typicky příklad podkapitol věnovaných případu Caroline, právu neutrality či operaci Entebbe. S tím souvisí další problém práce, jímž je časté odbíhání od tématu k jiným, jistě zajímavým, leč s tématem přímo nesouvisejícím otázkám. Příkladem jsou pasáže věnované otázce preemptivní a preventivní sebeobrany (např. str. 14-15). Třetím problémem jsou některé ne zrovna přesvědčivé argumentační postupy, k nimž se diplomantka uchyluje. Zmínit lze dva hlavní příklady. Prvním je závěr, podle něžž „*konání nestátních aktérů může vyústit v ozbrojený útok ve smyslu čl. 51 Charty OSN*“ (str. 20). Tento závěr je opřen jednak o diplomantčín názor, že pojem ozbrojený útok není totožný s pojmem agrese, jednak o její postřeh, že „*státy vnímají faktickou schopnost nestátních aktérů spáchat ozbrojený útok ve smyslu čl. 51 Charty OSN*“ (str. 20). Ačkoli obě premisy mohou být správné, uvedený závěr z nich nevyplývá. Druhý příklad nabízí použití argumentu *a minori ad maius*. Diplomantka argument používá k prokázání toho, že „*pokud doktrínu /unwilling or unable/ nejednotně užívá v rámci své činnosti jeden stát, lze těžko očekávat její jednotné použití v praxi více států*“ (str. 5). Jedná se o chybné použití argumentu, neboť z pohledu formování mezinárodního práva nelze vztah mezi praxí jednoho státu a praxí mezinárodního společenství považovat za vztah „menšího“ a „většího“.

První věcnou kapitolu diplomantka uzavírá s tím, že právo na sebeobranu ve v současném mezinárodním právu dobře ukotveno a že toto právo lze vykonat i vůči nestátním aktérům. První závěr je nepochybně správný, druhý je sice možný, v práci ale, jak již bylo řečeno, není nijak prokázán. Diplomantka se navíc příliš nezamýšlí nad tím, nakolik doktrína unwilling or unable možnost výkonu sebeobrany proti nestátnímu aktérovi předpokládá a

nakolik naopak zůstává v rámci klasického paradigmatu mezistátního použití ozbrojené síly. Sama se přitom k této druhé možnosti hlásí v rámci alternativních doktrín, které navrhuje v podkapitole 3.5 (zejména v sekci 3.5.1). Druhá věcná kapitola působí dosti nekonzistentně. Diplomantka nejprve zmiňuje právo neutrality a operaci Entebbe jako možné historické kořeny doktríny unwilling or unable, sama ovšem upozorňuje na podstatné odlišnosti mezi touto úpravou, resp. situací a zkoumanou doktrínou. Následně se zaměřuje na několika vybraných situacích, ve kterých byla doktrína použita. Přes v úvodu oznámený záměr zkoumat podrobněji praxi Izraele není nakonec tomuto státu věnována nijak detailní pozornost a práce zahrnuje i jiné příklady relevantní praxe. Diplomantka bohužel neuvádí, jak tyto příklady vybírala a nakolik je jí předložený přehled kompletní. To ztěžuje posouzení závěru druhé kapitoly, podle nějž doktrína unwilling or unable nemůže v současné době ospravedlnit použití ozbrojené síly. Sám závěr sice může být správný, z předložené analýzy ale přímo nevyplývá.

Poslední kritická poznámka se týká metodologie. Diplomantka správně již v úvodu práce uvádí, že odborníci na mezinárodní právo jsou ve vztahu k použití síly metodologicky rozdělení a že existují odlišné pohledy na formování obyčeje a na výklad mezinárodních smluv (str. 2). Sama se ovšem, kromě rozlišení extenzivního a restriktivního přístupu k právu na sebeobranu, těmito metodologickými rozdíly nezabývá. Ačkoli práce opakovaně mluví o výkladu mezinárodních smluv, diplomantka se pravidlům pro tento výklad nevěnuje. Na jednom místě textu, kde na ně odkazuje (str. 23), navíc tato pravidla reprodukuje nesprávně. Totéž platí ohledně formování obyčeje a vztahu mezi obyčejovými a smluvními pravidly (k tomu více třeba Tom Ruys, *'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter*, Cambridge University Press, 2010, str. 6-52). Nejasnost toho, jak vlastně diplomantka chápe proces vytváření a nalézání pravidel mezinárodního práva, práci argumentačně oslabuje.

Současně práce vykazuje některé znaky, jež si zaslouží ocenění. Prvním je již zmíněné množství pramenů, s nimiž se diplomantka při psaní práce seznámila a z nichž vychází. Další představuje zájem, který diplomantka o téma nepochybně jeví a jež se projevuje její snahou doktríně unwilling or unable porozumět a zvážit různé její aspekty. Třetím pozitivním prvkem práce je to, že diplomantka se nebojí o tématu přemýšlet samostatně a zformulovat si na něj svůj vlastní názor. Neváhá se odchýlit ani od názoru mezinárodněprávních autorit, jako je Mezinárodní soudní dvůr, byť ne vždy je toto odchýlení řádně zdůvodněno (viz např. str. 20). Nejzajímavější část práce v tomto ohledu tvoří podkapitola 3.5, ve které se diplomantka sama snaží vymyslet alternativní přístupy, jež by mohly řešit otázku jak reagovat na ozbrojené akce nestátních aktérů operujících na cizím území lépe než doktrína unwilling or unable. Navrhuje oddělit přístup ke státům, jež jsou unwilling – zde využít širší koncepci přičitatelnosti, a ke

státům, jež jsou unable – zde se opřít o institut krajní nouze. Ačkoli navržené alternativní přístupy nejsou neproblematické, jak ostatně uvádí i diplomantka, tato část práce je zajímavá a prokazuje diplomantčinu slušnou orientaci v oblasti mezinárodního práva veřejného.

4. Závěry a doporučení:

Diplomová práce Anny Matouškové na téma *Doktrína „unwilling or unable“ a její vývoj v mezinárodním právu* splňuje před výhrady uvedení v tomto posudku nároky kladené na daný typ kvalifikačních prací na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Práci proto **doporučuji** k ústní obhajobě, během níž by se diplomantka mohla vyjádřit k následujícím otázkám:

- 1) Jaké argumenty mluví ve prospěch restriktivního a jaké naopak ve prospěch extenzivního přístupu k právu na sebeobranu?
- 2) Jak diplomantka chápe vztah mezi obyčejovou úpravou sebeobrany a její smluvní úpravou v Chartě OSN? Lze smluvní úpravu rozšířit/zúžit obyčejovou cestou (či naopak)?
- 3) Jaké jsou hlavní rozdíly mezi sebeobranou a institutem krajní nouze? Může krajní nouze sloužit k ospravedlnění/omluvení (*justification/excuse*) jednání, jež by bylo v rozporu s kogentními normami mezinárodního práva?

V Praze dne 10. června 2021

Doc. JUDr. PhDr. Veronika Bílková, PhD., E.MA